

UDK: 371.134

Huriniso UMIROVA,
Osiyo xalqaro universiteti magistranti
E-mail: O868838@gmail.com

TDTrU professori, f.f.d B.Salimov taqrizi asosida

PEDAGOGIK TEXNIKA- O'QITUVCHINING FE'L- ATVORI, YURISH- TURISHINING TASHKILIY USULLAR MAJMU'I SIFATIDA

Annotatsiya

Ushbu maqolada pedagogik texnika tushunchasining mazmuni, uning o'qituvchi shaxsiyatidagi fe'l-atvor va yurish-turish madaniyatini shakllantirishdagi o'rni tahlil qilinadi. Shuningdek, pedagogik texnikaning ta'lim jarayonidagi tashkiliy-kommunikativ funksiyasi va uning samarali dars o'tkazishdagi ahamiyati yoritiladi.

Kalit so'zlar: pedagogik texnika, fe'l-atvor, pedagogik madaniyat, notiqalik, emotsional boshqaruv, pedagogik uslub, muloqot.

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ТЕХНИКА КАК СОВОКУПНОСТЬ ОРГАНИЗАЦИОННЫХ ПРИЕМОВ ХАРАКТЕРА, ПОВЕДЕНИЯ ПЕДАГОГА

Аннотация

В статье анализируется содержание понятия педагогической техники, ее роль в формировании характера и культуры поведения личности педагога. Также выделяется организационно-коммуникативная функция педагогической техники в образовательном процессе и ее значение в эффективном обучении.

Ключевые слова: педагогическая техника, характер, педагогическая культура, ораторское искусство, управление эмоциями, педагогический стиль, общение.

PEDAGOGICAL TECHNIQUE AS A SET OF ORGANIZATIONAL METHODS OF THE TEACHER'S CHARACTER, BEHAVIOR

Annotation

This article analyzes the content of the concept of pedagogical technique, its role in the formation of the character and behavior culture of the teacher's personality. It also highlights the organizational and communicative function of pedagogical technique in the educational process and its importance in effective teaching.

Key words: pedagogical technique, character, pedagogical culture, oratory, emotional management, pedagogical style, communication.

Kirish. Zamonaviy pedagogikada o'qituvchining shaxsiy fazilatlar, nutqi, hissiy barqarorligi va tashqi ko'rinishi kabi jihatlari ta'lim jarayonining samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu nuqtayi nazardan, pedagogik texnika – bu nafaqat o'qituvchining bilim va metodik salohiyati, balki uning fe'l-atvori, yurish-turishi, ovoz ohangi, tana harakati va emotsional boshqaruvi kabi pedagogik vositalarning uyg'un majmui hisoblanadi. Bugungi kunda Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi milliy rivojlanishimizning yangi bosqichini boshlab berdi. Mamlakatimizda kechayotgan chuqur islohotlar, xususan, ilm-fan, ta'lim-tarbiya sohalarining davlat siyosati darajasiga ko'tarilishi, o'qituvchining kasbiy salohiyatiga, uning pedagogik texnikasiga bo'lgan talabni sezilarli darajada oshirmoqda.

Ta'lim tizimidagi innovatsion yondashuvlarning faol joriy etilishi, yoshlarning sifatli bilim olishi va ijtimoiy faol shaxs sifatida shakllanishida o'qituvchining shaxsiy fe'l-atvori, yurish-turishi, muloqot uslubi alohida o'rin tutadi. Zero, pedagogik texnika – bu o'qituvchining shunchaki dars o'tish ko'nikmasi emas, balki ta'lim jarayonida ijtimoiy-psixologik muhitni boshqarish, emotsional va kommunikativ muvozanatni ta'minlash, talabalar bilan samarali muloqot o'rnatish vositasidir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev rahbarligida so'nggi yillarda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, malakali va zamonaviy pedagog kadrlar tayyorlash, ularning kasbiy salohiyatini doimiy ravishda oshirib borish bo'yicha muhim qaror va dasturlar hayotga tatbiq etilmoqda. Bu islohotlar pedagogik texnika mazmunini ham yangilash, uni zamonaviy kommunikatsion texnologiyalar, notiqlik san'ati, psixologik barqarorlik elementlari bilan boyitishni taqozo etmoqda. Shu ma'noda, o'qituvchining tashqi ko'rinishi, ohangdor va ta'sirchan nutqi, tana harakati va yuz ifodalari, shuningdek, vaziyatni idrok qilish va boshqarish qobiliyati bevosita ta'lim sifati, o'qituvchining darsga bo'lgan motivatsiyasi va ijtimoiy faolligiga ta'sir ko'rsatadi. Yangi O'zbekiston ta'lim tizimida erishilayotgan yutuqlar va qo'yilgan ustuvor vazifalar zaminida pedagog shaxsining yangi sifat bosqichiga chiqishi, uning pedagogik texnikasi – kasbiy mahoratining ajralmas tarkibiy qismi sifatida e'tirof etilishi muhim ahamiyat kasb etmoqda.

"Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" O'zbekistonda kadrlar tayyorlash tizimini modernizatsiya qilishni, ularning bilim va malakalarini xalqaro standartlarga moslashtirishni nazarda tutadi. O'zbekistonda bu

yo'nalishda ko'plab islohotlar amalga oshirilmoqda, jumladan o'qituvchilarni malaka oshirish va ularni yangi pedagogik texnikalar bilan tanishtirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Kadrlar tayyorlashda o'qituvchilarni zamonaviy metodlar va pedagogik texnika bilan ta'minlash muhim ahamiyatga ega. 2020-yilda "O'qituvchilar va tarbiyachilarni tayyorlash va malakasini oshirish tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi qaror qabul qilindi, bunda o'qituvchilarning malakasini oshirish uchun turli seminarlarga, kurslarga va onlayn ta'limga qatnashish imkoniyatlari yaratildi. Bu qilinayotgan ishlardan maqsad albatta o'qituvchilarda pedagogik texnikani rivojlantirib ta'lim sifatini oshirishdir. Ta'lim sohasidagi islohotlarni chuqurlashtirish va yangi pedagogik usullarni joriy etish, bilimlarni xalqaro standartlarga moslashtirish muhim hisoblanadi. Bu borada dasturlar va metodikalarga e'tibor qaratish zarur. Zero, prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev aytganlaridek "Bizning asosiy vazifamiz – ta'limni zamonaviy talablar darajasiga ko'tarish, ta'lim sifatini oshirish va yoshlarni yuksak bilimlar bilan ta'minlashdir." Bizning mavzumuz pedagogik texnika haqida bo'lar ekan, avvalo, o'qituvchining dars o'tish texnikasi darsning samaradorligini belgilashini aytib o'tmoqchimiz. Pedagogik texnika – bu o'qituvchining ish faoliyatida foydalanadigan fe'l-atvori, yurish-turishi, so'zlash uslubi, o'qitish jarayonidagi harakatlarining barcha majmuasidir. Bu, aslida, o'qituvchining o'zining maqsadlariga erishish uchun qanday qilib samarali va ta'sirchan tarzda ishlashini ta'minlashga qaratilgan turli pedagogik usullarni o'z ichiga oladi. Pedagogik texnika o'qituvchining professional faoliyatining barcha jihatlarini qamrab oladi va uning pedagogik mahoratining ajralmas qismidir. Hozirgi zamon o'qituvchisi pedagogik mahorat tizimida pedagogik texnikaning rolini beqiyos deb biladi. Chunki u o'qituvchiga o'z gavdasini tuta bilishi (mimika, pantomimika), his-tuyg'ularini (emotsiyasini) boshqara olishi, ishtiyoq, qobiliyatlar, nutq texnikasini egallashi va ularni o'quv faoliyatida, o'qishdan tashqari ta'lim va tarbiyaviy faoliyatlar jarayonida qo'llash yo'llarini tushuntiradi. Demak, pedagogik texnika o'qituvchi kasbiy faoliyatida shunday kasbiy va shaxsiy malakalar yig'indisiki, u o'qituvchining pedagogik faoliyatiga ta'sir ko'rsatishi, ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil qilish va boshqarish ishlarida asosiy yo'l ko'rsatuvchi bo'lib xizmat qiladi. Pedagogik texnikalar tizimiga o'qitish samaradorligini oshirish va ijobiy tarbiyaviy ta'sir ko'rsatadigan yana bir mahorat o'qituvchining aktyorlik va rejissyorlik mahoratidir. Xususan, adabiyot, odob, ma'naviyat asoslari, tarix fanlari o'qituvchilari uchun aktyorlik mahorati juda zarur. Ayrim mavzular, obrazlar, tarixiy qaxramonlarni tasvirlash, aktyorlik, tarbiyaviy ma'lumotlar so'rash, o'quvchilar faoliyatini tashkil etishda o'qituvchidan rejissyorlik mahorati zarur. Bu ko'nikmalar o'qituvchiga yoshlar bilan muloqotda bo'lishda o'quvchilarning intellektiga emas, balki ularning his-tuyg'ulariga ta'sir o'tkazishga, dunyoga hissiy jihatdan qimmatli bo'lish tajribasini o'rgatishda yordam beradi. Pedagogik texnikaning muhim xususiyatlaridan biri o'qituvchining o'quvchilar bilan bevosita muloqoti jarayonida shakllanadigan kasbiy texnik ko'nikma va malakalaridir. Bunda pedagogik texnikaning ko'nikma va malakalari o'qituvchining pedagogik mahorati bilan aloqadorlikda shakllanib boradi. Rivojlangan pedagogik texnika xususiyatlari o'qituvchiga o'quvchilar bilan muloqot jarayonida zarur so'z va gap ohangi, qarash, imo ishorani tez va aniq topish, kutilmagan pedagogik

vaziyatlarda bosiqlik va osoyishtalik aniq fikr yuritish, vaziyatni fikran va tez tahlil qilish qobiliyatlarini namoyish etish bilan ifodalanadi. Pedagogik texnikaning ushbu

Metod va metodologiya. Tadqiqotda "pedagogik texnika" tushunchasining mazmun-mohiyatini ochib berish, uning o'qituvchi shaxsiyatidagi fe'l-atvor, yurish-turish va tashkiliy usullar bilan o'zaro bog'liqligini aniqlash, ta'lim jarayonidagi funksional ahamiyatini aniqlash maqsadida kompleks metodologik yondashuv asosida ish olib borildi. Tadqiqot metodologiyasi quyidagi nazariy va empirik asoslarga tayandi: Tadqiqot metodologik asosi sifatida, falsafiy yondashuv: shaxs va jamiyat, ta'lim va ma'naviyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni asoslashga xizmat qildi. Psixologik-pedagogik yondashuv: o'qituvchining fe'l-atvori, hissiy holati, kommunikatsion uslubi, shuningdek, pedagogik faoliyatning refleksiv xarakterini chuqur tahlil qilishga imkon berdi. Sistemali yondashuv: pedagogik texnikani o'zaro bog'liq elementlar majmui sifatida ko'rib chiqdi (nutq, harakat, hissiy nazorat, tashqi muomala va h.k.). Tadqiqot uslublari (metodlari) sifati sifada nazariy tahlil kerak. Pedagogik texnika, pedagogik muloqot, kasbiy kompetensiya, o'qituvchi shaxsi, didaktik uslublar haqidagi mavjud adabiyotlar, ilg'or tajribalar va ilmiy qarashlar o'rganildi. Tizimli tahlil va sintez: o'qituvchining fe'l-atvori va yurish-turishiga oid tashkiliy-pedagogik harakatlar o'zaro bog'liq tizim elementlari sifatida o'rganildi va umumlashtirildi. So'rovnoma va suhbatlar: amaldagi pedagoglar, metodistlar hamda talaba-pedagoglar bilan suhbatlar va so'rovlar o'tkazilib, pedagogik texnikaning amaliy jihatlarini tahlil qilindi.

Kuzatuv usuli: real dars jarayonida o'qituvchilarning o'zini tutishi, muloqotdagi xatti-harakati va hissiy ifodalarining o'quvchilarga ta'siri kuzatilib, holatlarni tahlil qilishga xizmat qildi.

Ekspert baholash: ilg'or o'qituvchilar va trenerlar ishtirokida pedagogik texnikaga oid tavsiyalar ishlab chiqildi hamda tajriba asosida baholandi. Tadqiqotda qo'llangan yondashuvlar: Antropologik yondashuv – pedagog shaxsining axloqiy, madaniy va emotsional jihatlarining tahlilida asosiy nazariy baza bo'ldi. Interaktiv yondashuv – o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi muloqotni tahlil qilishda qo'llanildi. Refleksiv yondashuv – pedagogning o'z faoliyatini baholashi va takomillashtirishi uchun zaruriy mezonlar ishlab chiqildi.

Natijalar. Bugungi globallashtirish va raqobat kuchayib borayotgan sharoitda ta'lim-tarbiya tizimi oldiga qo'yilgan asosiy vazifalardan biri – zamonaviy, kompetent, tashabbuskor va ijodiy fikrlovchi pedagog kadrlarni tayyorlashdir. Bunda o'qituvchining kasbiy faoliyatida muhim o'rin tutuvchi pedagogik texnika tushunchasi alohida ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. U o'qituvchining nafaqat bilim va malakasi, balki uning fe'l-atvori, yurish-turishi, hissiyati, muloqot uslubi orqali ta'lim jarayonini samarali boshqarish vositasi hisoblanadi. Pedagogik texnikaning mohiyati va strukturasi bu pedagogik texnika – bu o'qituvchining o'z kasbiy faoliyatida qo'llaydigan muloqot madaniyati, shaxsiy fazilatlar, tashqi va ichki o'zini tutish uslublari, hissiyotlarini boshqarish va ijtimoiy ta'sir ko'rsatish vositalari majmuidir. Bu tushuncha ikki asosiy komponentga ajratiladi. Shaxsiy-pedagogik komponentlar: O'qituvchining mimik va pantomimik harakatlari (tana harakati, yuz ifodasi, imo-ishoralar); O'z hissiyotini nazorat qilish, psixologik barqarorlik va refleksiya ko'nikmalari; Diqqat, kuzatuvchanlik, ijtimoiy

perseptiv qobiliyatlar; Nutq texnikasi: nafas olish, ovozni boshqarish, so'z ohangi va tempi.

Bu komponentlar o'qituvchining shaxsiy fe'l-atvori, ichki madaniyati va hissiy-irodaviy tayyorgarligini ifodalaydi va ularni o'quvchilar bilan ishlashda doimiy ravishda namoyon etadi. Texnologik-pedagogik komponentlar: Didaktik, konstruktiv, kommunikativ va tashkilotchilik qobiliyatlari; Pedagogik jarayonni rejalashtirish, nazorat qilish va baholash; O'quvchilar bilan pedagogik muloqotni muvozanatda saqlash va boshqarish; Ijodiy yondashuv asosida tarbiyaviy faoliyatni yo'lga qo'yish.

Mazkur komponentlar o'qituvchining ta'lim-tarbiya jarayonini zamonaviy yondashuvlar asosida tashkil etish, metodik vositalardan maqsadli foydalanish, innovatsion muhitni shakllantirishda asos bo'ladi. Pedagogik texnika – aktyorlik san'ati va shaxsiy fazilatlar uyg'unligi sifatida. Ko'plab tadqiqotlar ta'kidlaganidek, pedagogik texnika o'zida aktyorlik san'atining ayrim jihatlarini mujassam etadi. Ammo farqi shundaki, aktyor sahnada bir mavzuni bir xil tarzda ijro etsa, o'qituvchi har bir darsda yangi mavzuni didaktik jihatdan yoritadi, uni o'quvchilarning psixologik holatiga moslashtiradi, ularning faol ishtirokini ta'minlaydi. Shuning uchun pedagogdan doimiy kasbiy refleksiya, hissiy jihatdan tayyorgarlik, doimiy harakat va yangilanish talab qilinadi.

Adabiyotlar tahlili. Pedagogik texnika – o'qituvchining fe'l-atvori, yurish-turishining tashkiliy usullar majmuasi sifatida pedagogik texnika deganda, o'qituvchining ta'limiy muloqotni tashkil etishdagi tashqi va ichki harakatlarining majmuasi tushuniladi. Bu texnika quyidagilarni o'z ichiga oladi. Masalan Nutq madaniyati: tovush balandligi, pauza, urg'u, izchil bayon qilish qobiliyati; Tana harakati (kinestetikalar): qo'l harakati, tana pozitsiyasi, ko'z bilan aloqa; Fe'l-atvor va hissiy holat: o'zini tutish, vaziyatni boshqarish, stressga chidamlilik; Muloqot texnikasi: tinglash, savol-javobni boshqarish, fikr bildirish, ijobiy turtki berish.

Bu jihatlar o'qituvchining o'quvchi bilan samarali kommunikatsiya o'rnatishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Pedagogik texnikaning tashkiliy-uslubiy funksiyalari aosi sifatida, pedagogik texnika o'qituvchining kasbiy ustunligini ta'minlovchi muhim omil bo'lib, quyidagi asosiy funksiyalarni bajaradi.

1. Tashkiliy-funksional funksiya: dars jarayonini intizomli, muvozanatli tashkil etish imkonini beradi;

2. Kommunikativ funksiya: o'quvchi bilan ishonchli muloqot o'rnatish, emotsional yaqinlik hosil qilishga xizmat qiladi;

3. Tarbiya funksiyasi: o'qituvchining shaxsiy namunasi orqali axloqiy qadriyatlarni singdirishga yordam beradi;

4. Motivatsion funksiya: talabalarni ruhlantirish, rag'batlantirish orqali darsga jalb etadi.

Muhokama. Pedagogik texnika o'qituvchining kasbiy faoliyatida markaziy o'rin egallaydi. U nafaqat ta'lim mazmunini yetkazish vositasi, balki ta'lim oluvchilarga tarbiyaviy, psixologik va axloqiy ta'sir ko'rsatishning eng muhim omillaridan biridir. Ayniqsa, o'qituvchining shaxsiy fe'l-atvori, yurish-turishi va muloqotdagi madaniyati ta'lim jarayonining sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, pedagogik texnika faqat nutq madaniyatini egallash bilan cheklanmaydi. U o'qituvchining mimikasi, pantomimik harakatlari, ovoznining tembr va ohangi, psixologik barqarorligi, hozirjavobliligi, shuningdek, dars davomida yuzaga keladigan turli vaziyatlarga bo'lgan emotsional va ijtimoiy yondashuvini ham o'z ichiga oladi. Bu jihatlar o'quvchi shaxsiga ruhiy-axloqiy ta'sir ko'rsatish imkonini yaratadi va ularning darsga bo'lgan munosabatini shakllantiradi. Shuningdek, o'qituvchining pedagogik texnikasi o'qituvchining shaxsiy fazilatlariga bevosita bog'liqdir. Tajribali o'qituvchilarning faoliyatida ko'rinib turibdiki, ular o'z harakatlarini rejalashtirib boshqaradi, o'zini auditoriyaga moslab olib boradi, o'quvchilar bilan pedagogik muloqotni balansda ushlaydi va har bir o'quvchining individual xususiyatlariga mos yondashuvni tanlay oladi. Bu esa o'qituvchining pedagogik texnikani ongli ravishda boshqarayotganidan dalolat beradi. Pedagogik texnikani egallash darajasi o'qituvchining kasbiy yetukligi va mahoratiga bevosita bog'liq. Ustoz pedagoglar va novator o'qituvchilar faoliyatida pedagogik texnikaning barcha komponentlari uyg'un holda ishlaydi: bu holat ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish, shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni kuchaytirish va o'quvchilarni mustaqil fikrlashga yo'naltirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Pedagogik texnika o'qituvchining tashqi yurish-turishi va ichki madaniyatining uyg'un ifodasidir. Uni egallagan pedagog dars jarayonida nafaqat bilim beradi, balki o'quvchida estetik did, muloqot madaniyati va hayotga ijobiy munosabatni shakllantiradi. Shu bois, hozirgi ta'lim jarayonida pedagogik texnikani shakllantirish va rivojlantirish o'qituvchining kasbiy tayyorgarligining ajralmas qismi sifatida qaralishi lozim.

Xulosa. Mazkur maqola Pedagogik texnika – bu o'qituvchining shaxsiy, axloqiy va kommunikativ salohiyatini ifodalovchi, o'quv jarayonining sifatli va samarali tashkil etilishini ta'minlovchi omillar majmuidir. Unda fe'l-atvor, nutq, hissiy nazorat va tashqi ko'rinish uyg'unlashgan holda, darsda o'quvchilarga ijobiy psixologik muhit yaratadi. Shu bois, zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchilarning pedagogik texnikasini rivojlantirish strategik ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR

1. Axmedov, N. (2010). Pedagogik mahorat. – Toshkent: O'qituvchi.
2. Xodjiyeva, M. (2019). Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat asoslari. – Toshkent: TDPU.
3. Karimov, A. (2017). Pedagogik texnologiyalar. – Samarqand: Samarqand davlat universiteti nashriyoti.
4. Jabborova, G'. (2021). O'qituvchining pedagogik texnikasi va madaniyati. – Toshkent: Fan.
5. Iskandarova, Z. (2020). O'qituvchining kommunikativ kompetensiyasi. – Toshkent: Ma'naviyat.
6. To'raxo'jayev, N. (2015). Pedagogik mahorat va pedagogik texnika. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi.
7. Вакилова, Н.М. (2004). Педагогическое мастерство преподавателя вуза. – Ташкент: Ўқитувчи.
8. Nemirovskiy, V.D. (2005). Pedagogik texnologiya va pedagogik texnika. – Moskva: Akademiya.
9. Soloveva, T.A. (2016). Kompetentnostnyy podkhod v pedagogike. – Moskva: Yuniti-Dana.
10. G'ulomov, A. va boshq. (2008). Pedagogika: O'quv qo'llanma. – Toshkent: Iqtisodiyot va moliya.